

DOI: 10.34015/2523-4552.2023.4.03
УДК 349.2

Лубінець Д. В.,
доктор філософії
ORCID: 0009-0009-8544-1561

ПОНЯТТЯ І ОЗНАКИ ПРАЦІВНИКА КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена з'ясуванню змісту поняття «працівник критичної інфраструктури». Автором сформульовано визначення поняття «працівник», на підставі чого уточнена визначення поняття «працівник критичної інфраструктури». З'ясовано, що для працівників критичної інфраструктури в Україні у цілому характерними є три типи ознак: загальні (наявність трудової правосуб'єктності; перебування у добровільних трудових правовідносинах тощо); спеціальні (місце його роботи – об'єкт критичної інфраструктури); особливі (підвищена вразливість у процесі виконання трудових обов'язків зіткнутись із загрозами, пов'язаними з функціонуванням об'єктів критичної інфраструктури; більш суворі вимоги до професійних якостей особи, котра бажає реалізувати право на працю на об'єктах критичної інфраструктури; трудові обов'язки такого працівника можуть припускати безпосереднє виконання роботи в умовах реальних ризиків для його життя і здоров'я).

Ключові слова: гідна праця, критична інфраструктура, працівник критичної інфраструктури, працівник, соціальна безпека, соціальна держава, соціальний захист,

Постановка проблеми. Науковий інтерес до правового статусу працівника критичної інфраструктури може виникати в будь-який час, а особливо в кризові часи, зокрема, у надзвичайних для суспільства і держави ситуаціях [1; 2]. Показовим прикладом цьому є пандемія коронавірусної хвороби COVID-19 [3; 4], протягом якої багато країн почали приділяти серйозну увагу тому, як краще унормувати правовий статус працівників критичної інфраструктури, для того, щоб збалансувати їх потреби в соціальній безпеці, а також забезпечити ефективність їх діяльності для підтримки критич-

ної інфраструктури, забезпечення безперервного і безпечного функціонування суспільства, а також недопущення нівелювання базових завдань соціального та економічного розвитку в кризові періоди буття суспільства.

Особливий інтерес до правового статусу працівників критичної інфраструктури та забезпечення їх соціальної безпеки пояснюється тим фактом, що саме від трудової діяльності вказаного кола працівників залежить безпека особистості, суспільства і держави в цілому, і цей ефект від виконання ними роботи часто досягається тим, що ці праців-

ники часто виконують свої трудові (службові) обов'язки в умовах, що характеризуються множинними соціальними та ін. ризиками, які можуть серйозно загрожувати їхньому життю та здоров'ю. Тобто, робота працівників критичної інфраструктури продукує умови, за яких можливе забезпечення соціальної безпеки будь-кого в обставинах критичної небезпеки (епідемія, пандемія, війна, техногенна катастрофа та ін.), та припускає добровільну відмову працівника критичної інфраструктури від мінімального рівня соціальної безпеки (в силу специфіки трудових обов'язків), що має бути компенсоване державою різними заходами, серед яких – заходи соціального захисту. Утім, цілком очевидним є те, що критичний аналіз якості відповідного захисту (стану його нормативно-правового, політико-правового, кадрового, інституційного та ін. забезпечення), а також з'ясування проблематики соціального захисту працівників критичної інфраструктури, виокремлення напрямів вирішення таких проблем можливо здійснити лише тоді, коли спочатку теоретичної, а далі й практичної юридичної визначеності набуде й саме поняття «працівник критичної інфраструктури», що є складним науково-практичним питанням, котре по сьогодні ще не було вирішено ні законодавцем, ні науковцями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча в процесі аналізу наукової літератури підтверджується позиція про відсутність наукових позицій учених стосовно змісту поняття «працівник критичної інфраструктури» слід констатувати наявність ряду наукових напрацювань

юристів-трудоваків, котрі вже досліджували сутність поняття «працівник» (серед яких А. В. Акуліч, В. І. Воловик, М. І. Іншин, Л. В. Котова, І. П. Лаврінчук, М. В. Панченко, В. О. Положишник, Т. А. Пузанова, А. М. Слюсар, О. М. Ярошенко та ін.), а також вчених, які з'ясовували теоретичний і практичний зміст поняття «критична інфраструктура» (зокрема, Т. Гечкової, Я. Л. Курбанова, С. С. Теленика та ін.). Наукові висновки та пропозиції цих та ін. учених вказують на можливість встановлення сутнісного змісту працівників критичної інфраструктури в Україні.

Постановка завдання. Мета статті полягає у з'ясуванні визначення поняття «працівник критичної інфраструктури», а також виокремлення характерних рис таких працівників. Досягнення поставленої можливо передбачає виконання таких завдань: 1) уточнити визначення поняття «працівник»; 2) сформулювати визначення поняття «працівник критичної інфраструктури»; 3) окреслити ключові риси працівників критичної інфраструктури.

Виклад основного матеріалу. Аналіз спеціальної наукової літератури, присвяченої визначенню поняття «працівник» [5–8], дозволяє дійти висновку, що у загальному сенсі «працівником» слід розуміти будь-яку фізичну особу, котра володіє трудовою правосуб'єктністю, добровільно та на договірній основі надає в розпорядження роботодавцю свій трудовий потенціал, який об'єктивується в праці (наданні послуг), в обмін на ту чи іншу форму компенсації, що тлумачиться в якості заробітної плати. Таким чином, працівником є особа, котра реалізує

свій трудовий потенціал в умовах найму, що обумовлюється договірними відносинами між працівником і роботодавцем, в яких працівник погоджується добросовісно виконувати трудові (службові) обов'язки, а роботодавець погоджується надавати роботу для виконання її працівником під спеціальним контролем, на оплатній основі. Фактично такий же підхід до розуміння працівника використовується й українським законодавцем.

Таким чином, під поняттям «працівник» слід розуміти особу з трудовою правосуб'єктністю, котра по своїй волі та на договірних засадах вступила в трудові відносини з роботодавцем, в яких працівник надає послуги або виконує роботу на оплатній основі, а роботодавець надає працівникові роботу, що повинна відповідати критеріям гідної праці, контролює і направляє роботу працівника. Це визначення може використовуватись під час осмислення сутності працівників критичної інфраструктури. При цьому слід мати на увазі, що працівник критичної інфраструктури України є працівником, котрий виконує роботу, що вважається необхідною для належного функціонування суспільства та/або економіки (перш за все, під час кризи чи надзвичайної ситуації). Зокрема, працівники критичної інфраструктури часто працюють у таких сферах, як охорона здоров'я, громадська безпека, транспорт, продовольство та сільське господарство, енергетика, водопостачання та ін. ключові галузі промисловості, у сенсі норм Закону України 2021 року № 1882-IX. Тобто, конкретне визначення поняття «працівник критичної інфраструктури України» ускладне-

но тим фактом, що тлумачення цього поняття може змінюватися залежно від контексту, в якому він використовується. У той же час, вказане поняття у цілому відноситься до осіб, чий посадові обов'язки вважаються необхідними для підтримки публічної безпеки, стабільності суспільства або економіки, що констатується в силу того факту, що ці працівники знаходяться у трудових відносинах та працюють на підприємствах (в установах, організаціях), які віднесені до критичної інфраструктури в контексті Закону України 2021 року № 1882-IX. З цього випливає, що працівником критичної інфраструктури України є працівник, якому властиві загальні (можуть бути властивими певні особливі) й обов'язково характерні спеціальні риси. Саме тому, можемо дійти таких проміжних висновків: 1) хоча поняття «працівник критичної інфраструктури» може змінюватись залежно від того чи іншого контексту, в якому це поняття застосовується, утім, це поняття може характеризуватись модельною дефініцією, яка буде універсальною для всіх контекстів застосування такого поняття; 2) для більш повного розуміння сутності працівника критичної інфраструктури України необхідно проаналізувати основні групи характеристик відповідного кола працівників.

Викладене дає підстави стверджувати, що у широкому сенсі *працівник критичної інфраструктури* – це працівник, який реалізуючи право на працю на договірних засадах вступив у трудові відносини, в яких він на оплатній основі виконує трудові обов'язки на об'єктах критичної інфраструктури (чи поза ними, забезпечуючи функціонування

критичної інфраструктурі), а його роботодавцем постає відповідний об'єкт критичної інфраструктурі (такий об'єкт є його місцем роботи), що скеровує (направляє) роботу відповідного працівника.

Для того, щоби більш повно розуміти змістовну сутність працівників критичної інфраструктурі необхідно виокремити його ключові риси, які доцільно поділяти на три групи ознак: загальні риси; спеціальні риси; особливі риси. До загальних ознак працівника критичної інфраструктури України відносяться ті риси, які є характерними для усіх працівників у цілому. Щонайперше, слід вести мову про наявність у нього необхідної міри трудової правосуб'єктності (тобто, йдеться про спроможність бути суб'єктом трудового права, а відтак – вступати у трудові правовідносини, виконуючи таким чином трудову роль працівника). Також важливим можемо вважати й те, що для працівників у цілому характерним є те, що вони перебувають в добровільних трудових правовідносинах (зокрема, долучаючись до виробничих відносин), що також передбачає закономірне обмеження особистої автономії та широти свободи. Такі обмеження аргументовані тим, що працівник (для того щоби він міг належним чином виконувати свої трудові обов'язки) має знаходитись під контролем і керівництвом роботодавця щодо роботи, яка повинна бути виконана, і способів, яким вона повинна бути виконана, будучи охопленим правилами внутрішнього розпорядку. Хоча працівник є важливим суб'єктом виробничих відносин й його результати трудової діяльності (у відповідності до умов трудо-

вого договору) прямо чи опосередковано позначаються на потенціалі реалізації роботодавцем його права на підприємницьку діяльність, а тому такий працівник підлягає дисциплінарній владі роботодавця (відтак, скеровується і направляється роботодавцем, його представниками на підприємстві, в установі, організації), на працівника у цілому не може покладатись відповідальність за стан реалізації роботодавцем його права на підприємницьку діяльність (щонайперше, у моральному та матеріальному сенсі, а також в сенсі юридичної відповідальності). При цьому будь-який працівник повинен забезпечуватись роботодавцем необхідним обсягом роботи, яку він зобов'язується (за трудовим договором) виконувати на відплатній основі (тобто, отримуючи на заміну реалізації трудового потенціалу грошову винагороду у вигляді заробітної плати з усіма її складовими, на які працівник набуває право), яка є обов'язково регулярною, такою, що враховує діючий стандарт мінімальної заробітної плати, а також відповідає розміру заробітної плати, щодо якої була досягнута згода при укладанні трудового договору та вважається такою, що узгоджена із вимогами гідної праці. Додатково важливо мати на увазі й те, що для будь-якого працівника характерним є те, що він виконує трудові обов'язки з використання інструментів, обладнання, яким його забезпечив роботодавець, або ж в іншому випадку – використовує в процесі виконання трудових обов'язків власні інструменти (обладнання), що належним чином має компенсуватись його роботодавцем. Тобто, для того, щоб працівник

міг належним чином виконувати свої обов'язки, викладені в трудовому договорі, роботодавець обтяжується обов'язком забезпечувати працівника всім необхідним обладнанням й інструментами (може належати роботодавцю або ж бути орендованим), необхідними для виконання роботи. Утім, в якості альтернативи, роботодавець може надавати компенсацію за використання працівником його власного обладнання (інструментів), коли використання працівником власного обладнання (інструментів) є об'єктивно необхідним та на це дав згоду сам працівник. Окремо слід наголосити на тому, що для усіх працівників характерним є й те, що вони володіють специфічними можливостями забезпечення належного рівня соціальної безпеки, адже на роботодавця державою покладається обов'язок забезпечення працівників мінімальним «соціальним пакетом» [9, с. 61-64].

Що ж стосується *спеціальних рис працівника критичної інфраструктури України*, то з цього приводу слід зауважити наступне: хоча такі працівники в дійсності можуть відрізнятися наявністю певних ознак, якими вони характеризуються залежно від конкретної галузі критичної інфраструктури, в якій вони працюють (чи залежно від ситуацій, в яких вони працюють), утім, спеціальний вимір таких працівників дозволяє універсалізувати певні характерні риси, властиві для усіх (чи принаймні для переважної більшості) працівників критичної інфраструктури. У зв'язку із цим, можемо дійти закономірної думки, що ключовою спеціальною характеристикою працівника критичної інфраструктури є те, що він є працівником,

котрий працює на об'єкті критичної інфраструктури, а відтак виконує роботу, що прямо чи опосередковано є необхідною для задоволення життєво важливих національних інтересів, зазнаючи при цьому відповідних соціальних та інших ризиків [10, с. 46]. Тобто, спеціальним для працівників критичної інфраструктури є те, що вони працюють на об'єктах інфраструктури в сенсі п. 13 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про критичну інфраструктуру», а отже на об'єктах, що: по-перше, можуть вважатись органами державної влади, органами місцевого самоврядування, установами, суб'єктами господарювання та організаціями будь-якої форми власності, які задіяні в таких галузях, як: енергетика, хімічна промисловість, транспорт, банки та фінанси, інформаційні технології та телекомунікації (електронні комунікації), продовольство, охорона здоров'я, комунальне господарство; по-друге, можуть вважатись такими, що не можуть допускати збоїв (переривання) в їх роботі (переривання надання послуг), адже це призводитиме до швидких негативних наслідків для національної безпеки, зокрема, призвести до значних матеріальних та фінансових збитків, людських жертв. Таким чином, в цьому контексті можемо дійти думки, що працівником критичної інфраструктури є працівник, котрий працевлаштований та виконує трудові (службові) обов'язки на об'єктах інфраструктури, які відповідають сукупності критеріїв критичної інфраструктури та внесені до державного реєстру об'єктів критичної інформаційної інфраструктури у відповідності до спеціального порядку (цей порядок затверджений

постановою Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 року № 943).

Стосовно ж *особливих ознак працівника критичної інфраструктури України*, то до них можемо віднести, зокрема те, що відповідні працівники, порівняно з іншими працівниками є більш вразливими перед ризиками зіткнутися із загрозами (викликами), пов'язаними з функціонуванням об'єктів критичної інфраструктури, а отже – можуть опинитись на екстремально низькому рівні соціальної безпеки (в силу складних життєвих обставин, в яких вони будуть вимушені жити). Також слід мати на увазі, що в силу характеру їх роботи: такі працівники можуть бути піддані додатковим (більш суворим) перевіркам їх компетенції, сумлінності, патріотичності (насамперед, лояльності державі); від цих працівників може вимагатись проходження спеціальної підготовки з метою удосконалення навичок для ефективного виконання трудових (службових) обов'язків, а також періодичне проходження курсів для актуалізації спеціальних знань працівника. Крім того, специфічним для відповідного кола працівників є й те, що вони можуть виконувати свої трудові (службові) обов'язки в умовах реальних ризиків для їх життя і здоров'я (зокрема, в процесі порятунку людей під час стихійних лих, терористичних атак, епідемій тощо). Додатково звернемо увагу й на те, що працівник критичної інфраструктури може бути вимушений працювати поза стандартами нормального робочого часу, вночі, у вихідні та святкові дні, а також залишатися на зв'язку після закінчення робочого дня й у вихідні дні (також під час відпустки) для того, щоб

за необхідності бути викликаним на роботу для реагування на надзвичайні ситуації чи неочікувані події. На додаток до цього слід зважувати й те, що розглядувані працівники часто змушені працювати поза загальними стандартами гідної праці, а відтак можуть піддаватися підвищеному рівню стресу, психічної та фізичної перевтоми, які є факторами психологічного вигорання, а так само – інвалідизуючими факторами.

Висновки. Підводячи висновок викладеному зазначимо, що під поняттям «працівник критичної інфраструктури України» у цілому можна розуміти особу з трудовою правосуб'єктністю, котра по своїй волі та на договірних засадах вступила в трудові відносини з роботодавцем (об'єктом критичної інфраструктури), в яких працівник надає послуги або виконує роботу на оплатній основі, а роботодавець надає працівникові роботу, що повинна відповідати критеріям гідної праці, контролює і направляє роботу працівника.

Для більш точного розуміння сутності працівників критичної інфраструктури необхідно розуміти їх характерні риси, а саме: загальні ознаки (наявність трудової правосуб'єктності; перебування у добровільних трудових правовідносинах; обмеження особистої автономії та свободи працівника в результаті перебування під дисциплінарною владою роботодавця; наявність спеціальних соціальних прав працівника та ін.); спеціальні ознаки (місце роботи такого працівника інтерпретується в якості об'єкта критичної інфраструктури у відповідності до Закону «Про критичну інфраструктуру»); особливі ознаки (підвищена вразливість у процесі виконання

трудовах обов'язків зіткнутись із загрозами, пов'язаними з функціонуванням об'єктів критичної інфраструктури; більш суворі вимоги до професійних та ін. якостей особи, котра бажає реалізувати право на працю на об'єктах критичної інфраструктури, реалізувати право на кар'єру в сфері критичної інфраструктури; можуть проходити спеціальну підготовку з метою удосконалення навичок для ефективного виконання трудових (службових) обов'язків; трудові (службові) обов'язки працівника критичної інфраструктури можуть припускати безпосереднє виконання роботи в умовах реальних ризиків для його життя і здоров'я та ін.).

Разом із тим, слід зазначити, що наведені нами в статті загальні,

спеціальні та особливі (додаткові спеціальні) ознаки працівників критичної інфраструктури не можна вважати вичерпними, а також безумовно універсальними, адже їх характер у тій чи іншій мірі може відрізнятися залежно від конкретної галузі чи контексту роботи таких працівників. При цьому слід зазначити, що наведені риси розгляданого кола працівників в цілому підтверджують гіпотезу стосовно того, що працівники критичної інфраструктури можуть характеризуватись певним спільним для них правовим статусом, а отже – їх рівень соціальної безпеки може забезпечуватись шляхом створення в Україні соціально-правового режиму соціального захисту працівників критичної інфраструктури.

Список використаної літератури

1. Cheshmehzangi A. Critical Infrastructures and Safeguarding the City's Sustainability and Peace. *Urban Health, Sustainability, and Peace in the Day the World Stopped*. 2021. Vol. 1. P. 55-60. doi:10.1007/978-981-16-4888-5_5.
2. Wróbel R., Wróbel I. K. Infrastruktura krytyczna w Polsce w warunkach pandemii COVID-19. *Safety & Fire Technology*. 2021. Vol. 57 (1). P. 50-62.
3. Bresler A.-M., Bischoff M. S., Böckler D. SARS-CoV-2 – Wie kann und muss sich medizinisches Personal schützen? *Gefasschirurgie*. 2020. Vol. 25 (6). P. 423-432. doi:10.1007/s00772-020-00698-1.
4. Greer S., Lynch J. These social policies could help the U.S. cope with the coronavirus pandemic. *Washington Post*, 24.03.2020. URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/2020/03/24/these-social-policies-could-help-us-cope-with-coronavirus-pandemic/> (дата звернення: 02.10.2023).
5. Броневицька О. М. Щодо визначення поняття працівник правоохоронного органу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2016. № 3. С. 244-255.
6. Вавженчук С. Я. Правовий статус працівника як суб'єкта охоронних трудових правовідносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 55-59.
7. Kowalski T. Pojęcie i cechy pracownika wiedzy. *Studia Lubuskie*. 2011. T. VII. S. 309-322.
8. Ura E. Pojęcie „urzędnik państwowy” i „pracownik samorządowy”. *Studia Iuridica*. 1996. № 32. S. 241-249.
9. Лубінець Д. В. Загальні ознаки працівника критичної інфраструктури України. *Соціальне право*. 2022. № 4. С. 59-65. doi:10.32751/2617-5967-2022-04-10.

10. Лубінець Д. В. Спеціальні ознаки працівника критичної інфраструктури України. *Соціальне право*. 2023. № 1. С. 44-50. doi:10.32751/2617-5967-2023-01-07.

D. Lubinets, PhD

ORCID: 0009-0009-8544-1561

Concept and characteristics of a critical infrastructure worker in Ukraine

This article focuses on elucidating the concept of a 'critical infrastructure worker'. Through a critical analysis of both scientific literature and current legislative norms, the author has formulated a definition of the concept of 'worker'. Building upon this, the definition of a 'critical infrastructure worker' has been further refined. A 'critical infrastructure worker' is defined as an individual who, having exercised their right to work under an agreement, enters into an employment relationship where they perform labour duties at critical infrastructure facilities (or externally, whilst supporting the functioning of the critical infrastructure), in return for remuneration. The employer in this context is the relevant entity overseeing the critical infrastructure, responsible for directing the work of the said employee. Critical infrastructure workers in Ukraine can generally be categorised by three types of characteristics: general, special, and particular. The general characteristics of critical infrastructure workers notably include: possessing legal status within their professional roles; engaging in voluntary labour relations; experiencing restrictions on personal autonomy and freedom due to being under the employer's disciplinary authority; and having access to specific social rights as employees, among others. The primary distinguishing feature of a critical infrastructure worker is their place of work, which is recognised as an object of critical infrastructure as defined in clause 13, part 1, Article 1 of the Law of Ukraine 'On Critical Infrastructure'. Particular characteristics of critical infrastructure workers include: heightened vulnerability to threats associated with the operation of critical infrastructure facilities while performing work duties; more rigorous professional requirements and personal qualities expected of individuals seeking to exercise their right to work at such facilities; and labour responsibilities that may entail direct work under conditions posing real risks to the worker's life and health, among others. The article concludes with a summary of the research findings.

Key words: *critical infrastructure worker, critical infrastructure, decent work, social protection, social security, welfare state, worker.*